

ED-DÜRERÜ'N-NÂSİRE FÎ TEVCÎHİ'L-KİRÂÂTİ'L-MÜTEVÂTİRE ADLI ESERİ BAĞLAMINDA İBN ACİBE'NİN KIRAAT YÖNÜ

İbn Acibe's Qiraat in The Context of The Text Titled Ed-Dürerü'n-Nâsire Fî Tevcihi'l-Kirâati'l-Mütevâtire

Kadir TAŞPINAR

Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Anabilim Dalı, Rize, Türkiye
Assist. Prof., *Recep Tayyip Erdogan University Faculty of Theology Department of Basic Islamic Sciences Department of Qur'an Reciting and Qiraat Science, Rize, Turkey*

✉ kadir.taspinar@erdogan.edu.tr <https://orcid.org/0000-0002-6317-6594>

Makale Bilgisi / Article Information:

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 08.06.2021

Kabul Tarihi / Accepted: 11.08.2021

Yayın Tarihi / Published: 15.12.2021

” Atif / Cite as: Taşpınar, Kadir. "Ed-Dürerü'n-Nâsire fî Tevcihi'l-Kirâati'l-Mütevâtire Adlı Eseri Bağlamında İbn Acibe'nin Kıraat Yönü". *Mütefekkir* 8/16 (2021), 103-120.
<https://doi.org/10.30523/mutefekkir.1034479>

© Telif / Copyright: Published by Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi / Aksaray University Faculty of Islamic Sciences, 68100, Aksaray, Turkey. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

🔍 İntihal / Plagiarism: Bu çalışma hakem değerlendirmesinden geçmiş, bir intihal yazılımı ile taranmıştır. İntihal yapılmadığı tespit edilmiştir. This article has gone through a peer review process and scanned via a plagiarism software. No plagiarism has been detected.

ED-DÜRERÜ'N-NÂSİRE Fİ TEVCİHİ'L-KİRÂÂTİ'L-MÜTEVÂTİRE ADLI ESERİ BAĞLAMINDA İBN ACİBE'NİN KIRAAT YÖNÜ

Öz

İbn Acîbe'nin (ö. 1224/1809) ed-Dürerü'n-nâsire fî tevcîhi'l-kirââti'l-mütevâtire adlı eseri, kıraatlerin tevcihine yönelik yapılan çalışmaların 18. yüzyıldaki en önemli örneklerinden biridir. Eser, İbn Acîbe'nin kıraat alanında müstakil olarak kaleme aldığı tek çalışması olup adından da anlaşılacağı üzere mütevâtir kıraatlerin tahlilini konu edinmektedir. Müellif bu çalışmasıyla kıraat alanındaki bilgi ve birikimini ortaya koymaktadır. Eserin girişinde yer alan üç mukaddimede Kur'ân tilâvetine ve kıraat ilmine dair bazı meselelere yer verilmiştir. Özellikle üçüncü mukaddimede kıraat ihtilâflarının kaynağı olarak kabul edilen yedi harf meselesi ele alınmıştır. Mütevâtir kıraatlerin tahlilinde her süreden seçilen ve izahına ihtiyaç duyulan kelimeler, i'rab, isnad, mana ve tercih gibi yönlerden değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Eser, tarihi süreçte kaleme alınan tevcih kaynaklarını ve görüşlerinden istifade edilen âlimleri referans göstermesi bakımından da dikkat çekmektedir. İbn Acîbe'nin kıraat yönünü ele alan herhangi bir akademik çalışmanın yapılmamış olması bizi bu konuyu araştırmaya sevk etmiştir. Çalışmamızda, mezkûr eser bağlamında İbn Acîbe'nin kıraat ilmi tarihine ve kıraat ihtilâflarının tevcihine yönelik görüşleri değerlendirilecek ve müellifin kıraat yönü ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kıraat, Tefsir, İbn Acîbe, ed-Dürer, Tevcih.

İbn Acîbe's Qiraat in The Context of The Text Titled Ed-Dürerü'n-Nâsire Fî Tercihî'l-Kirââti'l-Mütevâtire

Abstract

Ibn Acîbe's (d. 1224/1809) work named ed-Dureru'n-nâsire fî tavgîhi'l-kirââti'l-mütevâtire is one of the most important examples of the studies on the substantiating of the recitations in the 18th century. It is Ibn Acîbe's only work he wrote in the field of recitation. As it's understood from its name, it contains the analysis of ensured recitations. In the three introductions of his work, he deals with some of the issues about the recitation of the Qur'ân and the science of recitation in general, exhibiting his knowledge and mastery in the field. Especially in the third introductory part, the issue of seven letters as the origin of varied Qur'anic readings is discussed. While analyzing the reliable recitations, the words selected from each surah are evaluated in terms of i'rab, isnad, meaning, and preference. The work also draws attention in terms of referring to the sources of guidance written in the historical process and the scholars whose views are used as reference. The fact that no academic study has been conducted on Ibn Acîbe's recitation has intrigued us to study this issue. In the study, Ibn Acîbe's views on the history of the discipline of recitation and substantiating of varied Qur'anic readings will be evaluated. The author's recitation aspect will be revealed in the context of the aforementioned work.

Keywords: Qiraat, Tafsir, Ibn Acîbe, ed-Durer, Tawjeeh.

GİRİŞ

Fas'lı bir âlim olan İbn Acîbe'nin (ö. 1224/1809) asıl adı Ahmed b. Muhammed b. Mehdî b. Hüseyin b. Muhammed'dir.¹ Müfessir kimliğinin yanında Şâzelî-Derkâvî şeyhi olarak da bilinmektedir.² İbn Acîbe, erken yaşlarda Kur'ân'ı ezberleyerek hafız olmuş, kıraatini ve tecvid bilgisini geliştirmek için dedesi başta olmak üzere çeşitli âlimlerden ders almıştır. Kâsım b. Fîrruh eş-Şâtıbî'nin (ö. 590/1194) *Hirzül'emân*'sini ve diğer bazı kıraat eserlerini de okuyan İbn Acîbe'nin, kıraat ilmi konusunda uzun yıllar eğitim aldığı anlaşılmaktadır.³

İbn Acîbe'nin, çoğu tasavvufa ait olmak üzere tefsir, hadis, fıkıh ve lügat alanında elliye yakın eseri bulunmaktadır.⁴ Onun kıraat yönünü öne çıkaran eserlerinden biri vefatından üç yıl önce tamamladığı *el-Bahrül-medîd fî tefsîri'l-Kur'ânî'l-mecîd* adlı tefsiridir.⁵ İşârî tefsirlerden⁶ kabul edilen bu eserinde İbn Acîbe kıraat ihtilâflarına işaret etmiş, yer yer kıraat-mana ilişkisine dikkat çekmiştir.⁷ Aslında işârî tefsirlerde kıraat ihtilâflarının ön plana çıkması çok yaygın bir durum değildir.⁸ Ancak İbn Acîbe'nin, tefsirinde kıraat ihtilâflarına yer vermesi, tefsirlerinde kıraatleri ziyadesiyle işleyen Beyzâvî (ö. 685/1286) ve Ebüssuûd (ö. 982/1574) gibi müfessirlerden

¹ Fas'ın Tanca ile Tıtvân şehirleri arasında bulunan Hamîs köyünde dünyaya gelen İbn Acîbe'nin künyesi Ebü'l-Abbas'tır. Hz. Hasan'ın soyundan geldiği için "el-Hasenî"; Faslı olduğu için "el-Fâsî"; Mâlikî mezhebiyle amel ettiği için "el-Mâlikî"; tasavvufî meşrepte Şâzelî tarikatına mensup olduğu için "eş-Şâzelî" nisbeleriyle anılmaktadır. Ayrıca "Sûfî," "Müfessir," "Arifibillah" ve "eş-Şeyh" unvanları ile de bilinmektedir. Bilgi için bk. Dilaver Selvi, "Ahmed İbn Acîbe el-Hasenî'nin Hayatı, Eserleri ve Tefsirindeki Metodu", *Marife Dergisi* 3 (2010), 262-263.

² Mustafa Kara, "İbn Acîbe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999), 19/294.

³ Ahmed el-Hasenî İbn Acîbe, *el-Fehrese*, thk. Abdulhamid Salih Hamdân (Kahire: Dârü'l-Gadî'l-Arabî, 1990), 26-27; Mahmut Ay, *Kur'ân'ın Tasavvufî Yorumu -İbn Acîbe'nin el-Bahrül-Medîd Adlı Tefsiri-* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2011), 97-98. İbn Acîbe'nin hayatı ve ilmî kişiliğine dair detaylı bilgiler başta kendi hayatını anlattığı *el-Fehrese* isimli otobiyografik eserinde ve hakkında yapılan çalışmalarda mevcuttur.

⁴ Eserleri hakkında detaylı bilgi için bk. İbn Acîbe, *el-Fehrese*, 38-39; Selvi, "İbn Acîbe", 266-268; Ay, *Kur'ân'ın Tasavvufî Yorumu*, 121-136; Ramazan Emektar, *İbn Acîbe'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 65-92.

⁵ Tefsirin çeşitli baskıları, tefsir hakkında yurt içinde ve yurt dışında yapılan çalışmalar için bk. Selvi, "İbn Acîbe", 269; Ay, *Kur'ân'ın Tasavvufî Yorumu*, 141-142.

⁶ İşârî tefsir, sûfnin kalbine doğduğu kabul edilen işaretlere dayanarak âyetleri yorumlaması ve mutasavvıfların bu yöntemle yaptıkları tefsirler için kullanılan bir tabirdir. Bilgi için bk. Süleyman Uludağ, "İşârî Tefsir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001), 23/424.

⁷ Selvi, "İbn Acîbe", 272.

⁸ İşârî tefsir geleneğine mensup Tüsterî (ö. 283/896), Sülemî (ö. 412/1021), Kuşeyrî (ö. 465/1072), İbnü'l-Arabî (ö. 638/1240), Necmeddin Dâye (ö. 654/1256), Kâşânî (ö. 736/1335) gibi müfessirlerin tefsirlerinde kıraat ihtilâflarına yer vermediği görülmektedir. Burselî (ö. 1137/1725) *Rûhu'l-beyân* tefsirinde kıraatlere kısmen yer verirken, İbn Acîbe'den yaklaşık yarım asır sonra vefat eden Âlûsî (ö. 1270/1854) de *Rûhu'l-meânî* adlı tefsirinde kıraat ihtilâflarına ziyadesiyle değinmektedir. Bu durumda işârî tefsir geleneği içerisinde kıraat ihtilâflarına yer veren müfessirler arasında İbn Acîbe'nin ilk sıralarda yer aldığını söylemek mümkündür.

istifade etmesiyle izah edilebilir.⁹ Yine kıraatlere yer vermekle birlikte işârî tefsirlerden olduğu iddia edilen Sa'lebî'nin (ö. 427/1035) *el-Keşf ve'l-beyân* adlı tefsiri¹⁰ de İbn Acîbe'nin kıraatlere bu denli yönelmesinde etkili olabilir. Ama onun kıraat yönünü öne çıkaran asıl etken, ilim tahsilinde kıraat ilminin önemli bir yer tutmasıdır. Haddizatında o, tefsirine başlamadan yaklaşık sekiz yıl önce kaleme aldığı ve çalışmamızın da konusu olan *ed-Dürerü'n-nâsire fî tevcihi'l-kırâati'l-mütevâtire* adlı eserinde kıraat ilmi konusundaki birikimini ve maharetini ortaya koymuştur. Hem tefsirin hem de söz konusu eserin kıraat ilmi açısından değerlendirilmesi çalışmamızın sınırlarını aşacağından burada sadece İbn Acîbe'nin kıraat yönünü daha net olarak yansıttığını düşündüğümüz *ed-Dürer* adlı eserin ele alınması tercih edilmiştir.

Müellif hem tefsirinde hem de tefsirinin mukaddimesi olarak sayılabilecek¹¹ *Tefsîru'l-fâtihati'l-kebîr*¹² adlı eserinde *ed-Dürer*'ine atıfta bulunmaktadır. Bu bağlamda İbn Acîbe *el-Bahrü'l-medîd*'inde, “¹³” kelimesinin ve “¹⁴” kelimesinin kıraat yönünden tevcihi¹⁵ için *ed-Dürerü'n-nâsire* adındaki eserine müracaat edilmesini salık vermektedir.¹⁶ Aynı şekilde Fâtiha sûresini tefsir ettiği eserinin üçüncü mukaddimesinde kıraat imamlarının ve râvilerinin isimlerini verdikten sonra daha detaylı

⁹ İbn Acîbe, tefsirinin sonunda Sa'lebî, Beyzâvî, İbn Cüzey (ö. 741/1340) ve Ebüssuûd gibi bazı müfessirlerden istifade ettiğini belirtmektedir. bk. Ahmed el-Hasenî İbn Acîbe, *el-Bahrü'l-medîd fî tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd*, thk. Ahmed Abdullah el-Kureşî Raslân (Kahire: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999), 7/379.

¹⁰ Sa'lebî'nin tefsiri bir rivâyet tefsiri olmakla birlikte Sülem'ün etkisiyle tasavvufi yorumlara yer verdiği için işârî tefsirlerden sayılmıştır. Bk. Uludağ, “İşârî Tefsir”, 23/427; M. Suat Mertoğlu, “Sa'lebî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 36/29. Bununla beraber rivâyet yönü ön planda olan tefsirin işârî yönü ikinci planda kalmaktadır. Bk. Süleyman Ateş, *İşârî Tefsir Okulu* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1998), 97. Bu açıdan bakıldığında kıraatlere yer vermekle beraber muhtevasında tasavvufi yorumları barındıran Ebü'l-Leys es-Semerkindî (ö. 373/983), Râzî (ö. 606/1210), Beyzâvî, Nizâmeddîn en-Nisâbü'rî (ö. 730/1329), Alâeddin es-Semerkindî (ö. 860/1456), Elmalılı Hamdi Yazır (ö. 1942) gibi âlimlerin tefsirlerini de kısmen işârî tefsir olarak değerlendirmek mümkün olabilecektir. Bu durumda tefsirleri, işârî yorumun ön planda olduğu veya ikinci planda olduğu tefsirler şeklinde kategorize etmemiz gerekecektir. Netice itibarıyla işârî yorumun ön planda olduğu İbn Acîbe'nin *el-Bahrü'l-medîd* adlı tefsiri kıraat ihtilâflarına yer veren en önemli işârî tefsir olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹¹ Ay, *Kur'ân'ın Tasavvufî Yorumu*, 130.

¹² İbn Acîbe'nin Fâtiha sûresinin tefsiri üzerine yazdığı muhtasar ve mutavassıt eserlerin üçüncüsü ve en hacimlisidir. Fâtiha sûresinin genişçe tefsir edildiği eserin girişinde on mukaddime bulunmaktadır. Tefsir ve Kur'ân ilimleriyle alakalı hususların işlendiği mukaddimelerden ikisi kıraat ilmiyle ilgili olup bu iki mukaddimede yer alan bilgilerin kısmen *ed-Dürerü'n-nâsire* adlı eserde yer aldığı ve burada tekrar edildiği anlaşılmaktadır. Âsım Keyyâlî tarafından tahkik edilen eserin çeşitli baskıları mevcuttur. Eser hakkında bilgi için bk. Selvi, “İbn Acîbe”, 266; Ay, *Kur'ân'ın Tasavvufî Yorumu*, 130-131.

¹³ Lokmân 31/13.

¹⁴ en-Necm 53/50.

¹⁵ Tevcih kavramı hakkında çalışmanın ilgili başlığında bilgi verilecektir.

¹⁶ İbn Acîbe, *el-Bahrü'l-medîd*, 4/364; 5/517.

bilginin *ed-Dürer* adlı eserinde yer aldığını hatırlatmaktadır.¹⁷ Bu bilgiler ışığında söz konusu eserin, İbn Acîbe'nin diğer eserlerindeki kıraat meselelerine de kaynaklık ettiği söylenebilir.

İbn Acîbe *ed-Dürerü'n-nâsire fî tevcîhi'l-kirââti'l-mütevâtire* eserinde, adından da anlaşılacağı üzere mütevatir olarak kabul ettiği kıraatlerin tevcihini yapmaktadır. Çeşitli yönlerden kıraatleri tahlil eden müellif, ilk dönemlerden itibaren eserlerinde tevcih konusuna yer veren Sîbeveyhi (ö. 180/796), Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ (ö. 207/822), Ahfeş el-Evsât (ö. 215/830), Zeccâc (ö. 311/923), İbn Hâleveyh (ö. 370/980), Ebû Ali el-Fârisî (ö. 377/987), İbn Cinnî (ö. 392/1002), İbn Zencele (ö. 403/1013), Mekkî b. Ebî Tâlib (ö. 437/1045), Ebü'l-Abbâs el-Mehdevî (ö. 440/1048), İbnü'l-Cezerî (ö. 833/1429) gibi âlimleri takip etmiş ve 18. yüzyılda kaleme aldığı *ed-Dürer*'inde bütün bu birikimi eserine yansıtmıştır.¹⁸ Ayrıca eserinin girişinde üç mukaddimeye yer veren İbn Acîbe, bu mukaddimeler muvacehesinde Kur'ân'ın faziletleri, adabı ve kıraat ilmine dair çeşitli hususlara işaret etmiştir.

Günümüzde, İbn Acîbe'nin kıraat yönünü müstakil olarak ele alan bir çalışma tespit edebilmiş değiliz. Yukarıda kısmen değinildiği üzere İbn Acîbe'nin kıraat yönüne ışık tutan iki eserinden biri tefsiri, diğeri de daha erken dönemde kaleme aldığı *ed-Dürer*¹⁹ adlı eseridir. Tefsiri üzerinde yapılan çalışmaların metod ve işârî yorum merkezli olduğu müşahede edilmektedir.²⁰ 2013 yılında neşri gerçekleştirilen ve baştan sona kıraat konularını içeren *ed-Dürer* hakkında ise yapılmış herhangi bir çalışma mevcut değildir. Eserin neşrini gerçekleştiren Abdüsselâm el-Umrânî, kitabın girişindeki takdim yazısında eserin kıraat alanındaki nadir kitaplardan olduğuna, uzun zamandan beri el yazması olarak muhafaza edildiğine, yirmi fasikül şeklinde tertip edildiğine ve büyük boy olmak üzere

¹⁷ Ahmed el-Hasenî İbn Acîbe, *Tefsîru'l-fâtihati'l-kebîr*, thk. Âsım İbrahim el-Keyyâlî (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2006), 44.

¹⁸ İbn Acîbe'den sonra günümüze gelene kadar kıraatlerin tevcihi ile ilgili çeşitli eserler kaleme alınmıştır. Çağdaş âlimlerden Muhammed es-Sâdık Kamhâvî'nin, *Talâi'u'l-beşer fî tevcîhi'l-kirââti'l-aşr*; Abdülfettâh el-Kâdî'nin, *el-Kirââtü's-şâze ve tevcîhühâ min lûgati'l-Arab*; Muhammed Sâlim Muhaysin'in *el-Muğnî fî tevcîhi'l-kirââti'l-aşri'l-mütevâtire* adlı eserleri bu çalışmalardandır. Bk. Mehmet Ünal, "Bir Kıraat Terimi Olarak 'Hüccet'in Kavramsal Alanı ve Tarihsel Gelişimi", *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 17/1 (2004), 83; Mehmet Dağ, *Geleneksel Kıraat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım* (İstanbul: İslâm Araştırmaları Merkezi, 2011), 366.

¹⁹ İbn Acîbe ve tefsirinin yöntemini 2001 yılında doktora seviyesinde çalışan Hasan Azzûzî, *ed-Dürer* adlı eseri, İbn Acîbe'nin kayıp eseri olarak değerlendirmektedir. Bk. Emektar, *İbn Acîbe'nin Hayatı*, 67. Lakin çalışmamızda eserin, Abdüsselâm el-Umrânî el-Hâlidî tarafından neşre hazırlanan 2013 Beyrût baskısını esas almış bulunmaktayız.

²⁰ Tefsirin metodu hakkında yazdığı makalesinde Dilaver Selvi, İbn Acîbe'nin kıraat ihtilâflarına değindiğini ve kıraat vecihlerinden kaynaklanan mana değişikliklerine işaret ettiğini belirtmektedir. bk. Selvi, "İbn Acîbe", 272. Tefsir üzerinde, ikisi yurt dışında olmak üzere dört adet doktora çalışması yapılmıştır. Ayrıca tamamlanan ve devam eden yüksek lisans çalışmaları mevcuttur. Tefsir, Dilaver Selvi tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. Detaylı bilgi için bk. Emektar, *İbn Acîbe'nin Hayatı*, 67-70.

iki yüz elli sayfadan müteşekkil olduğuna dair bilgiler paylaşmaktadır.²¹

Makalede, kıraatlerin tahliline dair geç dönemde yapılan önemli çalışmalar arasında yer alan *ed-Dürerü'n-nâsire fî tevcîhi'l-kırâati'l-mütevâtire* adlı eserin muhtevası dikkate alınarak oluşturulan başlıklar etrafında İbn Acîbe'nin kıraat ilmine ve kıraatleri tevcih yöntemine dair çeşitli değerlendirmelerde bulunulacak, böylelikle günümüze kadar herhangi bir çalışmada ele alınmayan İbn Acîbe'nin kıraat yönü bahse konu eser üzerinden ortaya konmaya çalışılacaktır. Söz konusu başlıklar altında ele alınan konular hakkında detaylı örneklendirmelere girilmeyecek, müellifin yaklaşımı genel olarak ortaya konmaya çalışılacaktır.

1. KUR'ÂN-I KERÎM VE KIRAAT İLMİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

İbn Acîbe kıraat ihtilâflarının tevcihine geçmeden önce üç mukaddime altında Kur'ân-ı Kerîm ve kıraat ilmiyle alakalı bazı konulara değinmektedir. Birinci mukaddimede kârînin dikkat etmesi gereken edepleri; ikinci mukaddimede Kur'ân-ı Kerîm'in faziletlerini; üçüncü mukaddimede ise yedi harfe taalluk eden bazı hususları, kıraat imamları ve râvilerinin hâl tercümelerini ele almakta, devamında ise istiâze ve besmele başlıklarıyla bahse konu hususlara temas etmektedir.

Eserinin girişindeki takdim yazısında İbn Acîbe, kıraat ilmini ehemmiyet bakımından ilimlerin en önemlisi olarak tarif etmektedir. Daha sonra eserinin on imama ait mütevatir kıraatlerin tevcihini içerdiğinden bahseden müellif, on imamın isimlerini mensup oldukları şehirlere göre sıralamaktadır. On imama ait bütün kıraat vecihlerini ele almayacağını, sadece yoruma ve açıklanmaya ihtiyaç duyulanları izah edeceğini zikreden İbn Acîbe, böylelikle tevcihini yapacağı kıraatlerde sınırlamaya gideceğini de bir yöntem olarak ifade etmektedir. Müellifin, mukaddimede yöntem olarak hatırlattığı hususlardan bir diğeri ise yedi kıraate dair vecihleri farklı mürekkep boyası ile belirtecek olmasıdır. Her ne kadar yazma nüshası elimizde olmayan eserin bu özelliğini bizzat tespit etmekten mahrum olsak da bu ifadesiyle onun yedi kıraati daha fazla önemseydiğini söyleyebiliriz. Zaten kendisi de on kıraatin mütevatir seviyesinde meşhur/yaygın olduğunu, yedi kıraatin ise meşhurluk bakımından daha ön planda olduğunu ifade etmektedir.²²

1.1. Kur'ân-ı Kerîm'in Tilâvet Âdâbı ve Fazileti

İbn Acîbe birinci mukaddimede Kur'ân okuyucusunun ve öğreticisinin dikkat etmesi gereken edepleri ele almaktadır. Bu bağlamda o, Kur'ân talebesinin kıraat esnasındaki adabına, ihlaslı olmanın alametlerine ve hocasının yanında gözetmesi gereken zahiri ve batını edeplere

²¹ Ahmed el-Hasenî İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-nâsire fî tevcîhi'l-kırâati'l-mütevâtire*, nşr. Abdüsselâm el-Umrânî el-Hâlidî (Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2013), 4.

²² İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 7-8.

değinkenmektedir. Daha sonra Kur'ân hocası tarafından gözetilmesi gereken hususlara da işaret eden müellif, âyet, hadis, sahabe kavli, fakih ve mutasavvıfların görüşleriyle hem öğrenci hem de öğretici adabına dair ifade ettiği hususları temellendirmektedir.²³ Eserinde, istifade ettiği kaynakları belirtmeyi bir ilke olarak benimseyen İbn Acîbe, birinci mukaddimesinin sonunda konuyla ilgili aktardığı bilgilerin *et-Tayyibetü'n-neşr* şârihi en-Nüveyrî'den (ö. 857/1453) ihtisaren alındığını²⁴ kaydetmektedir.²⁵

İkinci mukaddimeyi İbn Acîbe Kur'ân-ı Kerîm'in fazileti konusuna ayırmaktadır. "Sonra biz, o kitabı kullarımızdan seçtiğimiz kimselere miras olarak verdik."²⁶ âyetiyle konuya giriş yapan müellif, âyette bahsi geçen seçkin kulların Kur'ân hafızları olduklarını belirttikten sonra, "Ümmetimin en değerlileri Kur'ân hafızlarıdır"²⁷ hadis-i şerifini delil getirmektedir. İbn Acîbe, diğer mukaddimelerine göre oldukça muhtasar tuttuğu bu mukaddimesinde, Kur'ân-ı Kerîm'in ezberlenmesi, okunması ve Kur'ân'ın şefaathçi olmasıyla ilgili yaklaşık yirmi hadis-i şerife yer vermekte ve söz konusu hadislerin yer aldığı kaynakları da genellikle belirtmektedir.²⁸

1.2. Yedi Harf

İbn Acîbe, üçüncü ve en hacimli mukaddimesinde yedi harf konusunu muhtelif açılardan ele almaktadır. İlk olarak, Hz. Peygamber'in (sav) "Kur'ân yedi harf üzere nazil oldu. Hangisi kolayınıza geliyorsa onu okuyunuz."²⁹ hadis-i şerifine yer veren müellif, yedi harfle ilgili dört rivayeti daha aktardıktan sonra Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm'ın (ö. 224/838) yedi harf hadisinin mütevatir olduğuna dair görüşünü nakletmektedir.³⁰ Yedi harf hadisinin sebep-i vurûduna da değinen İbn Acîbe, yedi harfin, ümmet için bir kolaylık olduğunu ifade etmekte ve konuya dair ileri sürülen görüşlere yer vermektedir.³¹

Yedi harf ile ilgili İbn Acîbe'nin ele aldığı hususlardan bir diğeri yedi harfin manası hakkındadır. O, konuyla ilgili Celâleddîn es-Süyûtî'nin (ö. 911/1505) *el-İtkân*'ında³² detaylı izahların yer aldığına ve bu görüşlerden

²³ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 9-14.

²⁴ Kıraat adabına dair söz konusu eserindeki bilgileri görmek için bk. Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Muhammed en-Nüveyrî, *Şerhu Tayyibneti'n-Neşr fi'l-kıraati'l-âşr*, thk. Mecdî Muhammed Sürûr Sa'd Bâslûm (Beyrût: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2002), 1/37-45; 54-59.

²⁵ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 14.

²⁶ Fâtır 35/32.

²⁷ Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, thk. Hamdî b. Abdülmecîd es-Selefi (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1994), 12/125.

²⁸ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 15-16.

²⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, nşr. Muhammed Zühayr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavkî'n-Necât, 1422/2001), "Tevhid", 53 (No. 7550).

³⁰ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 17. Ayrıca bk. Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yusuf İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kirâati'l-âşr*, thk. Ali Muhammed Dabba (Lübnan: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 1/19-21.

³¹ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 17-18. Ayrıca bk. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/22-23.

³² Celâleddîn Abdurrahmân Süyûtî, *el-İtkân fi 'ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrahim

ikisinin öne çıktığına dikkat çekmektedir. Birincisi, yedi harfin yedi kabilenin lehçesi olduğu görüşü, diğeri de aynı manaya gelen değişik lafızlar olduğu görüşüdür. Süyûti'nin de tercih ettiği görüş ise yedi harfin müteşabih olarak değerlendirildiği görüştür. Her üç görüşü de aktaran İbn Acîbe, yedi harf üzerine otuz küsur yıl düşünüp yedi veche karar kılan İbnü'l-Cezerî'nin yedi maddede izah ettiği vecihleri³³ nakletmektedir.³⁴ İbn Acîbe'nin yedi harfin manasına dair verdiği bilgilerden hareketle kendisinin de yedi vecih görüşünden yana olduğunu söylememiz mümkündür.

İbn Acîbe yedi harf bahsinde Hz. Osman'ın istinsah ettirdiği Mushafların yedi harfi içerip içermediği konusuna da değinmekte, her iki görüşü savunan âlimlerin gerekçelerini izah etmektedir.³⁵ Bugün İslâm beldelerinde okunan kıraatler yedi harfin tamamı mı yoksa bir kısmı mıdır? sorusuna dair değerlendirmeleri aktaran İbn Acîbe, hicri 5. yüzyıla kadar kıraatler hakkında telif edilen eserlerin bir kısmını, ihtiva ettikleri kıraat imamı sayısına göre değerlendirmeye tabi tutmaktadır.³⁶

Yedi harf ihtilâfının hakikatini irdeleyen müellif, buradaki ihtilâfın çelişki değil, çeşitlilik şeklinde anlaşılması gerektiğine dikkat çekmektedir. İbn Acîbe kıraat ihtilâflarının tamamının üç vecih altında ele alınabileceğini belirtmekte ve bunları, manası aynı lafzı değişen; manası ve lafzı değiştiği hâlde aynı şeyi ifade eden; manası ve lafzı değiştiği hâlde farklı şeyi ifade eden vecihler şeklinde açıklamaktadır.³⁷ Kıraat ihtilâflarının faydalarını da zikreden İbn Acîbe, bu manada kıraatlerin belâgat ve îcâz yönüne, hüccet oluşlarına ve Kur'ân'ın ezberlenmesinde sağladığı kolaylığa vurgu yapmaktadır.³⁸

(Kâhire: Heyetü'l-Mısriyye, 1974), 1/164-177. Ayrıca bk. Abdurrahman Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatlar* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2013), 112-149; Şuayip Karataş, "Kâsım'ın Mehâsinü't-Te'vîl İsimli Tefsirinin Mukaddimesinde Kıraat Olgusu", *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (2021), 326-328.

³³ İbn Acîbe'nin, İbnü'l-Cezerî'den nakille eserinde yer verdiği yedi vecih şunlardır: 1. İhtilâf sadece harekede olur, mâna ve sûret değişmez. 2. İhtilâf harekede olur, mâna değişir, sûret değişmez. 3. İhtilâf harfte olur, mâna değişir, sûret değişmez. 4. İhtilâf kelimedede olur, sûret değişir mâna değişmez. 5. İhtilâf kelimedede olur hem mâna hem sûret değişir. 6. İhtilâf takdim-tehir şeklinde olur. 7. İhtilâf fazlalık ve noksanlık şeklinde olur. Ayrıca İbnü'l-Cezerî, bu maddelerde geçmeyen edâya mahsus usûl ihtilâflarının (izhar-idğam, ravm, işmâm, tefhîm, terkîk, med, kasr, feth, imâle vb.) birinci madde kapsamında değerlendirilebileceğini ifade etmektedir. bk. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/26-27.

³⁴ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 18-19.

³⁵ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 19. Ayrıca bk. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/31-32.

³⁶ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 20-21. Ayrıca bk. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/33-37.

³⁷ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 21-22. Ayrıca bk. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/49-51; en-Nüveyrî, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr*, 1/166-167.

³⁸ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 22. *en-Neşr*'de kıraat ihtilâflarının faydasına dair yedi madde zikredildiği hâlde İbn Acîbe eserinde ilk üç maddeye yer vermektedir. Bk. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/52-53; en-Nüveyrî, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr*, 1/167-168.

1.3. Sahabe Hafızları, Tâbiîn Dönemi Kıraat Âlimleri, Kıraat İmamları, Râvileri ve Tarikleri

İbn Acîbe üçüncü mukaddimenin son kısmında sahabeden, kıraat imamlarından, râvi ve tariklerden³⁹ oluşan uzunca bir isim listesine yer vermektedir.⁴⁰ Bu bağlamda muhacir ve ensardan toplam yirmi dört; tâbiînden ise otuz dokuz isim zikretmektedir. Daha sonra Medine, Mekke, Kûfe, Basra ve Şam beldelerinde kıraat ilmiyle temayüz etmiş yirmi üç isme yer vermekte, devam eden süreçte ise Müslümanların on kıraat üzerinde hemfikir olduklarını ifade etmektedir.⁴¹

On kıraat imamının isimlerini şöhret kazandıkları şehirlere göre sıralayan İbn Acîbe, Medine kıraat imamlarından Ebû Ca'fer (ö. 130/747) ve Nâfi'in (ö. 169/785) isimlerinin "Medeniyyân"; Kûfe imamlarından Âsım (ö. 127/745), Hamza (ö. 156/773) ve Kisâî'nin (ö. 189/805) isimlerinin "Ehavân";⁴² Basra kıraat imamlarından Ebû Amr (ö. 154/771) ve Ya'kûb'un (ö. 205/821) isimlerinin "Basriyyân" şeklinde kısaltıldığını belirtmektedir.⁴³ Daha sonra ayrı ayrı olmak üzere on kıraat imamını râvileriyle, râvileri de tarikleriyle beraber zikreden müellif, son olarak kıraat imamlarının, râvilerinin ve tariklerinin isnadlarından ve vefat tarihlerinden detaylı bir şekilde bahsetmekte,⁴⁴ mukaddimenin sonunda söz konusu bilgileri *en-Neşr* ve *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr* eserlerinden özetle aldığını kaydetmektedir.⁴⁵

1.4. İstiâze, Besmele, Tekbir

İbn Acîbe, kıraatlerin tevcihine geçmeden önce istiâze ve besmele bâbı altında konuya ilişkin bazı hususlara değinmektedir. İstiâze bâbında, önce istiâze vecihlerini izah etmekte, sonrasında istiâzenin açıktan ve gizli okunması, mahalli, vakf ve vasl hâlleri, hükmü ve manası gibi başlıklar altında konuyu ele almaktadır.⁴⁶

Besmele bâbında, besmelenin Fâtiha'dan olup olmaması hususunu kurrânın ve fukahânın görüşleriyle açıklayan müellif, iki sûre arasında ve

³⁹ Tarîk, râviler ile kendi öğrencileri olan râvilerinin arasındaki ihtilâflara denir. Diğer bir ifade ile râvilerden sonra gelenlerin ihtilâflarına denilmektedir. Âsım kıraatinin Hafs rivâyetinin Ubeyd b. s-Sabbâh tariki gibi. Bk. Recep Koyuncu, *Kıraat İlmi Takrîb Usûlü* (İstanbul: Haciveyisade İlim ve Kültür Vakfı, 2018), 171.

⁴⁰ Söz konusu isimler İbnü'l-Cezerî'nin *en-Neşr*'inden iktibas edildiği için burada tekrar zikredilmeleri tarafımızca tercih edilmemiştir. Bilgi için bk. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/99-190.

⁴¹ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 23-24. Ayrıca bk. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/6; 8-9; en-Nüveyrî, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr*, 1/168-174.

⁴² "Ehavân" kısaltması Hamza ve Kisâî için kullanılmaktadır. Bk. Yavuz Fırat, *Tecvîd ve Kıraat İlmi Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Haciveyisade İlim ve Kültür Vakfı, 2018), 34. İbn Acîbe, kıraatlerin tevcihi esnasında Kûfe kıraat imamlarının ittifak ettiği okuyuşlar için "Kûfiyyûn" tabirini kullanmaktadır. Bk. İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 47, 91, 107, 113, 148, 156, 252.

⁴³ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 24.

⁴⁴ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 24-33; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/112-192; en-Nüveyrî, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr*, 1/176-208.

⁴⁵ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 33.

⁴⁶ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 34-36.

Tevbe sûresi bağlamında bismelenin hükmü, bismelenin isbât-hazif ve sekte ile okunuşu konularına açıklık getirmektedir. Hem istiâze hem de besmele konusunu âyet ve hadislerden getirdiği örneklerle destekleyen müellifin özellikle besmele bahsinde *Tayyibe* şârihi en-Nüveyrî'den istifade ettiği ve adı geçen eserden birebir iktibaslarda bulunduğu anlaşılmaktadır.⁴⁷

Kısa sûrelerin tevcihi bölümünde tekbir konusuna bir bahis açan İbn Acîbe, Ebû Amr ed-Dânî'den (ö. 444/1053) nakille Duhâ sûresinden itibaren Nâs sûresine kadar, her sûrenin sonunda getirilen tekbîr uygulamasından bahsetmektedir.⁴⁸ Tekbir sîgalarına değinen müellif, tekbir (الله أكبر); tehlil ve tekbir (لا اله الا الله و الله اكبر) (لا اله الا الله و الله اكبر و الحمد); tehlil, tekbir ve hamd (لا اله الا الله و الله اكبر و الحمد) şeklinde üç tekbir vechine yer vermektedir.⁴⁹ Tekbir uygulamasının sebebine dair rivayete yer verdikten sonra konu hakkında detaylı bilginin *en-Neşr*'de yer aldığını aktarmaktadır.⁵⁰

2. KIRAATLERİ TEVCİH YÖNTEMİ

Tevcih kelimesi, sülâsî “وجه” fiilinin tefîl kalıbından mastarı olup, “şerefli ve seçkin kılmak, bir tarafa yönlendirmek, yüzünü birine çevirmek, dikkatini bir şeye vermek”⁵¹ veya “sözü hasmın kelimasına aykırı olarak ifade etmek, sözü iki muhtemel anlamıyla kullanmak”⁵² gibi manaları karşılamaktadır. Terimsel olarak en kapsamlı anlamıyla tevcih, kıraatlerin temellendirilmesini ifade eden bir kavramdır.⁵³ Kıraat vecihlerinin ortaya konması ve her kârînin tercih ettiği vechin açıklanması⁵⁴ şeklinde de tarif edilmiştir.⁵⁵

İbn Acîbe eserinde her kıraat ihtilâfına değinmek yerine açıklanmasına ihtiyaç duyduğu bazı kelimelerin tevcihine yönelmektedir. Fâtiha sûresinden başlayıp Nâs sûresine kadar yaklaşık bin yüz elli kelimenin tevcihini ortaya koyan İbn Acîbe bahse konu kelimeleri muhtelif açılardan değerlendirmeye tabi tutmaktadır.

⁴⁷ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 37-39. Ayrıca bk. en-Nüveyrî, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr*, 1/291-299.

⁴⁸ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 436. Ayrıca bk. Ebû Amr Osman b. Saîd Dâni, *Câmi'u'l-beyân f'l-kirâati's-seb'* (Birleşik Arap Emirlikleri: Câmiatü's-Şârîka, 1428/2007), 4/1738.

⁴⁹ Tekbir vecihleri için ayrıca bk. Abdurrahman Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları* (Bursa: Emin Yayınları, 2011), 393-398.

⁵⁰ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 436. Ayrıca bk. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/405-440.

⁵¹ Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrût: Dâru Sâdir, ts.), 13/555-560.

⁵² Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Hanefî Cürçânî, *Kitâbu't-ta'rifât*, thk. Heyet (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1403), 69.

⁵³ Dağ, *Kıraat*, 365.

⁵⁴ Bedruddîn Muhammed b. Abdillâh Zerkeşî, *el-Burhân fî 'ulûmi'l-Kurân*, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrahîm (Beyrût: Dâru'l-İhyâ, 1957), 1/339.

⁵⁵ Tevcih kavramı ve kıraatlerin temellendirilmesinde kullanılan benzer kavramlar için bk. Dağ, *Kıraat*, 362-370. Konuyla ilgili ayrıca bk. Ünal, “Hüccetin Kavramsal Alanı”, 69-71; Ömer Başkan, *Anlamı Etkileyen Kıraat Farklılıklarının Tevcihi -el-Muharraru'l-Vecîz Örneği-* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2015), 77-111; Recep Koyuncu, “Mekkî b. Ebî Tâlib'in el-Keşf 'An Vücûhi'l-Kirâ'ati's-Seb' Adlı Eserine Tevcihü'l-Kirâ't Bağlamında Bir Bakış”, *Mütefekkir* 6/12 (2019), 315-323.

İbn Acîbe gerek usûl⁵⁶ gerek ferşe⁵⁷ dair kıraat farklılıklarının tevcihine, ilgili kelimeyi kıraat imamlarına, râvilerine veya tariklerine nispet ederek başlamaktadır.⁵⁸ Bu minvalde usûl farklılığı için “الصلوة”⁵⁹ kelimesi örnek verilebilir. İbn Acîbe, söz konusu kelimedeki lâm harfinin Ezrak (ö. 240/854) tariki ile Verş (ö. 197/812) tarafından tefhîm ile okunduğunu; ayrıca “ص”, “ط” ve “ظ” harflerinden sonra meftûh olarak gelen bütün lâm harflerinin aynı kurala tabi olduğunu; diğer imamların ise buradaki lâm harfini terkîk ile okuduğunu belirtmektedir.⁶⁰ Ferş ihtilâfı bağlamında “يُحَدِّثُونَ”⁶¹ kelimesinin Nâfi', İbn Kesîr (ö. 120/737) ve Ebû Amr tarafından yâ harfinin zammesi ve elif ile “يُحَادِّثُونَ” şeklinde; geriye kalan imamlar tarafından ise yâ'nın fethi ve hâ'nın sükûnu ile okunduğunu kaydetmektedir.⁶²

Kıraatlerin tevcihi esnasında on kıraat imamının isimlerini sık sık tekrarlayan İbn Acîbe'nin, râvilerden Ebü'l-Hâris (ö. 240/854), İshâk (ö. 286/899) ve İdrîs'in (ö. 292/904) isimlerini ve tariklerini belirtmediği; yine Dûrî (ö. 246/860), Hafs (ö. 180/796), Halef (ö. 229/843), İbn Cemmâz (ö. 170/786) ve Ravh'ın (ö. 234/848) tariklerine yer vermediği; bunların dışında kalan tariklerin isimlerini zikrettiği görülmektedir. Ayrıca râvilerden İbn Zekvân (ö. 242/856), Hişâm (ö. 245/859), İbn Verdân (ö. 160/776), İbn Cemmâz, Kâlûn (ö. 220/835), Verş, Bezzî (ö. 250/864) ve Kunbül'un (ö. 291/903) isimlerini diğer râvilere nazaran daha çok zikrettiği; tariklerden ise Ezrak, Esbehânî (ö. 296/908), İbn Şenebûz (ö. 328/939), Hulvânî (ö. 250/864) ve Dâcûnî'nin (ö. 324/935) isimlerine diğer tariklerden daha fazla atıfta bulunduğu müşahede edilmektedir.

İbn Acîbe bazen de Medine imamlarını kastederek “Medeniyyân”;⁶³ Kûfe imamlarını kastederek “Kûfiyyûn”⁶⁴ veya “Ehavân”;⁶⁵ Mekke ve Medine

⁵⁶ Manaya etkisi olmayıp sadece telaffuza yansıyan ve Kur'ân-ı Kerim'de geçtiği her yerde aynı usulle okunan farklılıklardır. Bk. Yaşar Akaslan, “Kırâat İlmî Sistematiğinde Usûl Kavramları”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43 (2017), 219-220.

⁵⁷ Kelimenin i'rabında, harfinde, harekesinde veya kalıbında görülen nakle dayalı farklılıkları ifade etmektedir. Bk. Yaşar Akaslan, “Kırâat-i Aşere'de Ferş Yönünden Farklılıklar”, *İslâm Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 4 (2017), 8-9.

⁵⁸ Makalede imam, râvi ve tariklerin isimlerinin tamamına yer verilmeyecektir. *en-Neşr*'de yer alan söz konusu isimlerin listesini şematik olarak görmek için bk. Ali Öge, *18. Yüzyıl Osmanlı Âlimlerinden Yusuf Efendizâde'nin Kıraat İlmindeki Yeri* (İstanbul: Haciveyisade İlim ve Kültür Vakfı, 2019), 112-117; Koyuncu, *Kıraat İlmi Takrîb Usûlü*, 177-179. Ayrıca bk. Şuayip Karataş, *İmam Ya'kûb Kıraatinin Özellikleri ve Delilleri* (Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları, 2021), 29-38.

⁵⁹ el-Bakara 2/4.

⁶⁰ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 45.

⁶¹ el-Bakara 2/9.

⁶² İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 47.

⁶³ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 96, 106, 109, 110, 111, 113, 114, 117, 118, 132, 148, 156, 164, 216, 225.

⁶⁴ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 47, 91, 95, 97, 107, 113, 119, 126, 127, 129, 148, 156, 168, 226, 231, 244, 252.

⁶⁵ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 92, 117, 250, 260, 284, 332.

imamları için “Haremiyyân”;⁶⁶ Basra imamlarını kastederek “Basriyyân”⁶⁷ tabirlerini kullanarak mezkûr şehirlerdeki imamların kıraatlerine atıfta bulunmaktadır. İstinsah edilen Mushaf’ın hattına da dikkat çeken İbn Acîbe bu minvalde Mushaf-ı Osmânî,⁶⁸ Mushaf-ı Şâmî,⁶⁹ Mesâhif-i Mekkiyye,⁷⁰ Mesâhif-i Medeniyye⁷¹ gibi tabirlerle ilgili Mushaf’lara atıfta bulunmakta; ayrıca sahabeden Übey b. Kâ’b (ö. 19/640)⁷² ve İbn Mes’ûd’un (ö. 32/652)⁷³ şahsi Mushaf’larına işaret etmektedir.

İbn Acîbe kıraatlerin tevcihinde bazen de sahabe ve tâbiîn âlimlerinin kıraatlerinden yararlanmakta, bu yöntemle kıraat vecihlerinden birisini söz konusu kıraatlerle desteklemektedir. Bu minvalde kıraatlerine başvurduğu zevatın başında Übey b. Kâ’b,⁷⁴ İbn Mes’ûd,⁷⁵ İbn Abbâs (ö. 68/687),⁷⁶ Hasan-ı Basrî (ö. 110/728),⁷⁷ Âsım el-Cahderî (ö. 128/745)⁷⁸ ve A’mes (ö. 148/862)⁷⁹ gibi âlimler gelmektedir.⁸⁰

Müellifin kıraat vecihlerini desteklemede başvurduğu âmillerden birisi de şiirdir. Genelde İbn Mâlik’ten (ö. 672/1274)⁸¹ naklettiği şiirlerle; bazen de “şâir şöyle dedi” diye isim vermeden;⁸² nadiren de olsa Ferrâ,⁸³ Ahfeş⁸⁴ ve Ebû Ali el-Fârisî’den⁸⁵ aktardığı şiirlerle kıraat vecihlerini desteklediği görülmektedir.

Kıraatlerin tevcihinde İbn Acîbe, ferşle ilgili kıraat vecihlerini Arap dili, sarf, nahiv kuralları açısından tahlil etmektedir. Bu tahlil örneklerine neredeyse her kelimenin tevcihinde rastlamak mümkündür. Aynı şekilde ferşî ihtilâfların tevcihinde meydana gelen mana farklarına da temas etmekte,⁸⁶ ilgili vechin diğer âyetlerle olan münasebetine dikkat

⁶⁶ İbn Acîbe, *ed-Dürerü’n-Nâsire*, 126, 129, 143, 254.

⁶⁷ İbn Acîbe, *ed-Dürerü’n-Nâsire*, 99, 146, 154, 159, 171, 174, 213, 225, 243, 245, 248, 261.

⁶⁸ İbn Acîbe, *ed-Dürerü’n-Nâsire*, 59.

⁶⁹ İbn Acîbe, *ed-Dürerü’n-Nâsire*, 60, 61, 62, 98, 115, 126, 127, 161, 345, 386.

⁷⁰ İbn Acîbe, *ed-Dürerü’n-Nâsire*, 184, 285.

⁷¹ İbn Acîbe, *ed-Dürerü’n-Nâsire*, 184, 351, 359.

⁷² İbn Acîbe, *ed-Dürerü’n-Nâsire*, 67, 155.

⁷³ İbn Acîbe, *ed-Dürerü’n-Nâsire*, 67, 155, 389, 403.

⁷⁴ İbn Acîbe, *ed-Dürerü’n-Nâsire*, 158, 191, 193, 215, 257, 395.

⁷⁵ İbn Acîbe, *ed-Dürerü’n-Nâsire*, 52, 92, 102, 139, 144, 158, 200, 215, 332.

⁷⁶ İbn Acîbe, *ed-Dürerü’n-Nâsire*, 332, 337, 382, 410.

⁷⁷ İbn Acîbe, *ed-Dürerü’n-Nâsire*, 218, 364.

⁷⁸ İbn Acîbe, *ed-Dürerü’n-Nâsire*, 170, 192.

⁷⁹ İbn Acîbe, *ed-Dürerü’n-Nâsire*, 182, 420.

⁸⁰ Kıraatlerinden istifade ettiği diğer âlimler için bk. İbn Acîbe, *ed-Dürerü’n-Nâsire*, 100, 179, 201, 257, 284, 332, 382, 386, 439.

⁸¹ İbn Acîbe, *ed-Dürerü’n-Nâsire*, 45, 48, 65, 71, 76, 105, 107, 110, 115, 128, 193, 217, 332, 358, 374, 407, 412, 430.

⁸² İbn Acîbe, *ed-Dürerü’n-Nâsire*, 83, 90, 118, 123, 155, 158, 162, 198, 205, 217, 239, 275, 313, 384, 411.

⁸³ İbn Acîbe, *ed-Dürerü’n-Nâsire*, 199, 321, 343.

⁸⁴ İbn Acîbe, *ed-Dürerü’n-Nâsire*, 147.

⁸⁵ İbn Acîbe, *ed-Dürerü’n-Nâsire*, 143.

⁸⁶ İbn Acîbe, *ed-Dürerü’n-Nâsire*, 40, 47, 65, 68, 73, 77, 87, 91, 111, 112, 144, 157, 158, 173, 223, 320, 391.

çekmektedir.⁸⁷ Usûl ihtilâflarının tevcihinde ise imâle,⁸⁸ tefhîm-terkîk,⁸⁹ feth,⁹⁰ beyne beyne⁹¹ ve ihtilas⁹² gibi kaideleri zikretmektedir. Yine manaya etkisi olmayan bu tür vecihleri değerlendirirken lehçelerle olan irtibatlarına temas etmekte, bu meyanda Hicaz, Kureys, Temîm, Esed, Kays, Hüzeyl, Necd ve Kinâne gibi birçok Arap kabilesinin lügatına işaret etmektedir.⁹³ Lehçe yönüyle yaptığı bazı tevcihlerde ise “haremeyn ehlinin lügatı”, “bazı Arapların lügatı”, “fasih lügat”, “bilinen lügat”, “Arapların çoğunun lügatı”, “Arapların tamamının lügatı” gibi ifadelerle yine Arap lehçelerine atıfta bulunmaktadır.⁹⁴

Kıraat ihtilâflarının olduğu yerde tercihin olması kaçınılmaz bir durumdur.⁹⁵ İbn Acîbe de kıraatlerin tevcihi esnasında tercih ettiği veya tercih edilen vechi çoğunlukla tercih gerekçesini de belirtmek suretiyle ortaya koymaktadır. Tercihini yaptığı her kıraat vechinden sonra çoğunlukla hangi vechin daha güzel olduğunu belirten müellif tercihinin, “daha belîğ”,⁹⁶ “daha fasih”,⁹⁷ “daha hafif”,⁹⁸ “daha yaygın”,⁹⁹ “kullanımı daha çok”,¹⁰⁰ “kıyasa daha uygun”¹⁰¹ gibi terimlerle gerekçelendirmektedir. Bazen de tercih sebebi için başka bir âyeti,¹⁰² hadiste yer alan bir kullanımı,¹⁰³ Kureyslilerin lügatına uygunluğunu,¹⁰⁴ Ca‘berî’nin (ö. 732/1332) tercih ettiği vecihleri¹⁰⁵ veya Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm,¹⁰⁶ İbn Kuteybe (ö. 276/889),¹⁰⁷ Mekkî b. Ebî Tâlib¹⁰⁸ gibi âlimlerin tercihine muvafakat edip etmediğini ileri sürmektedir. Âlimlerin tercihlerini belirtirken nadiren de

⁸⁷ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 57, 58, 62, 63, 64, 69, 88, 100, 109, 116, 118, 121, 126, 136, 147, 223, 225, 226, 295.

⁸⁸ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 46, 48, 49, 54, 87, 90, 92, 96, 114, 140.

⁸⁹ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 45, 46.

⁹⁰ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 114, 140.

⁹¹ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 51, 114.

⁹² İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 121, 190.

⁹³ Arap kabilelerinden bazıları için bk. İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 41, 47, 48, 53, 57, 60, 114, 151, 153, 220, 244, 257, 274.

⁹⁴ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 40, 43, 59, 66, 69, 70, 274, 327.

⁹⁵ Dağ, *Kıraat*, 124.

⁹⁶ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 58, 68, 70, 71, 72, 76, 81, 88, 104, 109, 110, 116, 119, 124, 128, 132, 135, 137, 142, 149, 150, 156, 164, 174, 235, 241, 242, 243, 252.

⁹⁷ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 43, 54, 58, 59, 64, 65, 69, 70, 76, 81, 89, 96, 109, 112, 115, 127, 151, 155, 159, 162, 164, 174, 196, 218, 220, 230, 233, 236, 243, 244, 251.

⁹⁸ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 145, 166, 221, 256.

⁹⁹ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 41, 256.

¹⁰⁰ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 121, 124, 271.

¹⁰¹ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 57, 271, 437.

¹⁰² İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 146, 382.

¹⁰³ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 117.

¹⁰⁴ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 113, 114, 307.

¹⁰⁵ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 55, 56, 58, 59, 60, 63, 83, 231, 227, 331, 336, 363.

¹⁰⁶ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 118, 121, 132, 135, 143, 161, 176, 177, 198, 204, 209, 211, 215, 246, 247, 250, 257, 259, 260, 262, 266, 290, 313, 332, 432.

¹⁰⁷ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 211, 246, 247.

¹⁰⁸ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 142, 153, 215, 246, 260, 362, 432.

olsa “ben derim ki” ifadesiyle kendi görüşünü belirttiği de vakidir.¹⁰⁹

3. KIRAATLERİN TEVCİHİNDE İSTİFADE ETTİĞİ KAYNAKLAR

İbn Acîbe eserinde birçok kaynaktan istifade etmektedir. Zira eserinin en önemli özelliklerinden biri kaynak göstermedeki titizliğidir. Bu bağlamda müellif kıraatlerin tevcih esnasında yararlandığı kitapların isimlerine ve görüşlerinden istifade ettiği âlimlere yeri geldikçe atıfta bulunmaktadır. Zaten eserinin sonunda İbn Acîbe, *en-Neşr* adlı eserden, Ca‘berî, Beyzâvî ve Sa‘lebî’den, kıraatlerin tevcihini konu edinen dil kaynaklarından yararlandığını dile getirmektedir.¹¹⁰

Genelde istifade ettiği âlimlerin isimlerini zikretmeyi tercih eden müellif bazen de bizzat kitap isimlerini belirtmektedir. *en-Neşr*,¹¹¹ *el-Misbâh*¹¹² kitapları başta olmak üzere, *el-Elfiyye*,¹¹³ *el-Hulâsa*,¹¹⁴ *el-Îzâh*,¹¹⁵ *eş-Şâtıbiyye*¹¹⁶ ve *el-Keşşâf*¹¹⁷ kaynakları eserde yer alırken, “Beyzâvî’ye bak”,¹¹⁸ “Ca‘berî’ye bak”¹¹⁹ ifadeleriyle de mezkûr âlimlerin eserlerine atıfta bulunmaktadır.

İstifade ettiği kaynakları, kitap ismi vermek yerine daha çok ismini belirttiği âlimlerin görüşleriyle ifade eden İbn Acîbe’nin bu meyanda seksenden fazla şahıs ismi zikrettiği müşahede edilmektedir. Burada bütün isimleri zikretme yerine eserde ismi daha çok geçen âlimlere işaret edilecektir. Bu bağlamda müellif, İbn Mes‘ûd,¹²⁰ İbn Abbâs,¹²¹ Saïd b. Cübeyr (ö. 94/713),¹²² Mücâhid b. Cebr (ö. 103/721),¹²³ Hasan-ı Basrî,¹²⁴ Katâde (ö.

¹⁰⁹ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 73, 76, 107, 230, 245, 439.

¹¹⁰ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 443.

¹¹¹ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 45, 48, 76, 86, 152, 170, 179, 184, 195, 201, 202, 208, 229, 242, 248, 265, 274, 280, 281, 283, 285, 293, 327, 330, 340, 361, 363, 386, 392, 438.

¹¹² İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 146, 149, 170, 250, 260, 262, 265, 269, 271, 306, 325, 336, 365, 389, 391. *el-Misbâh*, Arap dili ve edebiyatı âlimi Mutarrizî’ye (ö. 610/1213) ait gramer kitabıdır. Bk. M. Said Çöğenli, “Mutarrizî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 31/375-376.

¹¹³ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 50, 214, 265, 374, 426. *el-Elfiyye*, İbn Mâlik’in Arap gramerine dair manzum eseridir. Bk. Abdülbaki Turan, “el-Elfiyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), 11/28.

¹¹⁴ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 164, 220, 409. *el-Hulâsa*, İbn Mâlik’e ait *el-Elfiyye*’nin diğer adı olarak bilinmektedir. Bk. Turan, “el-Elfiyye”, 11/28.

¹¹⁵ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 208. *el-Îzâh*, Enderâbî’nin (ö. 470/1077) Kur’ân ilimlerine ve kıraate dair eseridir. Bk. Tayyar Altıkulaç, “el-Îzâh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001), 23/503.

¹¹⁶ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 80.

¹¹⁷ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 265.

¹¹⁸ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 114, 202, 183, 202, 243, 267, 432.

¹¹⁹ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 66, 131, 148, 175, 262, 304, 318, 362, 384, 417.

¹²⁰ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 53, 115, 145.

¹²¹ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 53, 56, 68, 72, 79, 87, 92, 98, 101, 109, 111, 115, 118, 119, 120, 125, 130, 131, 145, 151, 184, 190, 196, 220, 233.

¹²² İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 56, 95, 108, 128, 131, 418, 434.

¹²³ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 72, 120, 138, 145, 221, 223, 339, 38, 387, 398.

¹²⁴ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 95, 125, 128, 131, 145, 164, 170, 184, 220, 221.

117/735),¹²⁵ Halîl b. Ahmed (ö. 175/791),¹²⁶ Sîbeveyhi,¹²⁷ Yûnus b. Habîb (ö. 182/798),¹²⁸ Kisâî (ö. 189/805),¹²⁹ Kutrub (ö. 210/825),¹³⁰ Ferrâ,¹³¹ Ahfeş,¹³² Ebû Zeyd (ö. 215/830),¹³³ Ebû Ubeyd,¹³⁴ Yezîdî (ö. 237/851),¹³⁵ Ebû Hâtim es-Sicistânî (ö. 255/869),¹³⁶ Müberred (ö. 286/900),¹³⁷ Zeccâc,¹³⁸ Ebû Alî el-Fârisî,¹³⁹ en-Nîsâbûrî (ö. 381/992),¹⁴⁰ Mâzinî (ö. 392/1002),¹⁴¹ İbn Mücâhid (ö. 324/936),¹⁴² Mekki,¹⁴³ Ebû Amr ed-Dânî,¹⁴⁴ Begavî (ö. 516/1122),¹⁴⁵ Zemahşerî (ö. 538/1144),¹⁴⁶ Şâtûbî,¹⁴⁷ Beyzâvî,¹⁴⁸ Ca'berî¹⁴⁹ gibi tefsir, Arap dili, kıraat ve hüccet alanında temayüz etmiş âlimlerin görüşlerinden istifade etmektedir. Eserinin hâtime kısmında istifade ettiği âlimler arasında Sa'lebî'yi de sayan müellifin, onun ismini sadece iki yerde¹⁵⁰ zikrettiği görülmektedir.¹⁵¹

SONUÇ

18. yüzyıl âlimlerinden olan İbn Acîbe, tasavvufî kimliğiyle bilinmekle beraber tefsir, kıraat, hadis, fıkıh ve dil sahasındaki eserleriyle de temayüz

¹²⁵ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 68, 111, 220, 252, 338, 400, 434.

¹²⁶ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 96, 99, 102, 147, 201, 214, 378.

¹²⁷ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 44, 47, 71, 80, 83, 84, 93, 95, 96, 108, 114, 123, 128, 135, 137, 138, 147, 153, 154, 155, 174, 198, 201, 249, 257.

¹²⁸ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 107, 214, 251, 277, 437.

¹²⁹ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 84, 108, 109, 111, 136, 147, 165, 199, 246, 276.

¹³⁰ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 99, 107, 147, 244, 390.

¹³¹ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 53, 59, 61, 73, 78, 83, 84, 87, 88, 90, 91, 95, 98, 102, 108, 109, 112, 127, 137, 147, 151, 153, 155, 162, 163, 165, 169, 174, 177, 183, 187, 188, 201, 207, 237, 244, 245, 248, 252, 276, 338, 362, 400.

¹³² İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 55, 93, 100, 107, 108, 111, 123, 130, 144, 147, 153, 154, 162, 179, 199, 221, 227, 233, 236, 237, 244, 254, 308.

¹³³ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 124, 147, 257, 409.

¹³⁴ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 52, 53, 54, 59, 62, 67, 72, 77, 81, 82, 83, 84, 105, 121, 127, 152, 154, 179, 233, 239, 245, 246.

¹³⁵ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 92, 245, 246, 340, 390.

¹³⁶ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 48, 57, 62, 76, 179, 246, 257.

¹³⁷ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 83, 90, 118, 138, 184, 244.

¹³⁸ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 51, 98, 107, 135, 151, 177, 237, 245, 258, 266, 276, 331.

¹³⁹ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 79, 108, 125, 126, 127, 145, 239, 246, 248, 256, 257, 281, 356, 398, 420.

¹⁴⁰ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 269, 370, 404.

¹⁴¹ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 96, 107, 204, 422.

¹⁴² İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 143, 266, 296.

¹⁴³ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 143, 195, 199, 211, 224, 237, 265.

¹⁴⁴ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 211, 265, 293, 318, 409.

¹⁴⁵ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 207, 231, 232, 244.

¹⁴⁶ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 51, 105, 120, 127, 152, 179, 184, 195, 207, 217, 264, 266, 276, 304, 325, 358.

¹⁴⁷ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 76, 192, 265.

¹⁴⁸ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 108, 114, 145, 158, 162, 183, 190, 192, 200, 201, 207, 229, 257, 260, 262, 258, 320, 325, 331, 337, 354, 406, 407, 441.

¹⁴⁹ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 58, 59, 63, 66, 68, 70, 73, 76, 78, 82, 90, 118, 123, 127, 131, 135, 137, 138, 141, 145, 165, 168, 177, 184, 201, 224, 231, 232, 294, 345.

¹⁵⁰ İbn Acîbe, *ed-Dürerü'n-Nâsire*, 343, 438.

¹⁵¹ Bu durum, İbn Acîbe'nin Sa'lebî'den istifade etmediği anlamına gelmez. Sadece onun ismine, ismini zikrettiği diğer kaynaklar kadar yer vermediği şeklinde yorumlanabilir.

etmiş bir zattır. İşârî tefsirin güçlü temsilcilerinden olan müellifin *el-Bahrü'l-medîd* adlı eseri onun kıraat yönüne ışık tutsa da daha erken dönemde kaleme aldığı *ed-Dürer*, hem çeşitli kıraat meselelerini ihtiva etmesi hem de sadece kıraat sahasına hasredilmesi dolayısıyla İbn Acîbe'nin kıraat yönünü daha açık bir şekilde temsil etmektedir.

Sadece kıraat ihtilâflarına yer vermek, belli başlı kıraat kaynaklarından istifade etmekle mümkündür. Fakat kıraatlerin tevcihini yapmak, kıraat sahasında geniş bir müktesebata sahip olmayı gerektirir. İbn Acîbe'nin bahse konu eseri kendinden önceki kıraat birikimine yer vermesi bakımından önemli bir kaynak olmakla birlikte müellifin kıraat alanına vukufiyetini yansıtmaması bakımından da dikkat çekmektedir. Her ne kadar tevcih ve tercih başlı başına bir dirayet ameliyesi olarak görülse de ilk dönemlerden itibaren kıraat sahasında telif edilmiş kaynaklara yaptığı atıflar ve âlimlerden naklettiği görüşler dolayısıyla İbn Acîbe'nin *ed-Dürer*'ini, tam bir rivayet eseri olarak kabul etmek mümkündür. Zira İbn Acîbe *ed-Dürer*'de, sahabe ve tâbiîn devri müfessirlerin görüşlerini, Arap dili ve gramerine dair eserleri, Meâni'l-Kur'ân, Mecâzü'l-Kur'ân ve İrâbü'l-Kur'ân tarzı dil ağırlıklı kaynakları, tefsir, kıraat ve hüccet kitaplarındaki görüşleri cem etmiştir. Bu yönüyle *ed-Dürer*'in, kıraatlerin tevcihine yönelik tarihi süreçte kaleme alınan müellefâtın 18. yüzyıldaki en önemli halkasını temsil ettiğini söylemek mümkündür.

Âyetlerin tevcihinde birçok kaynağa müracaat eden müellifin, kıraat ilmi ve tarihine dair meseleleri ele aldığı mukaddimelerinde İbnü'l-Cezerî'nin *en-Neşr* adlı eserini; yine aynı eserin manzum hâlinin şerhi olan *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr* adlı eseri esas aldığı görülmektedir. Aslında bu durum, ismi kıraat-i aşere sistemiyle özdeşleşen İbnü'l-Cezerî'nin müellif üzerindeki tesirini ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir. Zira İbn Acîbe eserinin takdim yazısında on kıraati mütevâtir olarak kabul ettiğini beyan etmektedir ki bu durum, onun İbnü'l-Cezerî'den etkilendiğine dair tespitimizi destekler niteliktedir.

İbn Acîbe, tasavvufî eserlerinin ön planda olması, tefsir alanında daha çok işârî tefsirin temsilcilerinden kabul edilmesi gibi sebeplerle kıraat yönü sanki gölgede kalmış bir âlimdir. Bu açıdan bakıldığında makalemize konu olan *ed-Dürer* adlı eser, İbn Acîbe'nin kıraat alanındaki yetkinliğini ortaya koymakta ve tevcih tarzı kaynakların geç dönemdeki örneklerinden birini temsil etmektedir.

KAYNAKÇA

- Akaslan, Yaşar. "Kırâat İlmi Sistematiğinde Usûl Kavramları". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43 (2017), 217-251.
- Akaslan, Yaşar. "Kırâat-i Aşere'de Ferş Yönünden Farklılıklar". *İslâm Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 4 (2017), 6-31.

- Altıkulaç, Tayyar. “el-İzâh”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/503. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.
- Ateş, Süleyman. *İşârî Tefsir Okulu*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1998.
- Ay, Mahmut. *Kur’ân’ın Tasavvufî Yorumu -İbn Acîbe’nin el-Bahru’l-Medîd Adlı Tefsiri-*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2011.
- Başkan, Ömer. *Anlamı Etkileyen Kıraat Farklılıklarının Tevcihi -el-Muharraru’l-Vecîz Örneği-*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2015.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi’u’s-sahîh*, nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr, 9 Cilt. b.y.: Dâru Tavki’n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.
- Cürcânî, Ebû’l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Hanefî. *Kitâbu’t-ta’rifât*. thk. Heyet. Beyrût: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1403.
- Çetin, Abdurrahman. *Yedi Harf ve Kıraatlar*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2013.
- Çetin, Abdurrahman. *Kur’ân Okuma Esasları*. Bursa: Emin Yayınları, 2011.
- Çöğenli, M. Said. “Mutarrizî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/375-377. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- Dağ, Mehmet. *Geleneksel Kıraat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*. İstanbul: İslâm Araştırmaları Merkezi, 2011.
- Dânî, Ebû Amr Osman b. Said. *Câmi’u’l-beyân fl-kirâati’s-seb’*. Birleşik Arap Emirlikleri: Câmîatü’s-Şârika, 1428/2007.
- Emektar, Ramazan. *İbn Acîbe’nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Fırat, Yavuz. *Tecvid ve Kıraat İlmî Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Hacıveysizade İlim ve Kültür Vakfı, 2018.
- İbn Acîbe, Ahmed el-Hasenî. *ed-Dürerü’n-nâsire fî tevcîhi’l-kirâati’l-mütevâtire*. nşr. Abdüsselâm el-Umrânî el-Hâlidî. Beyrût: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2013.
- İbn Acîbe, Ahmed el-Hasenî. *el-Bahru’l-medîd fî tefsîri’l-Kur’âni’l-mecîd*. thk. Ahmed Abdullah el-Kureşî Raslân. 6 Cilt. Kahire: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1999.
- İbn Acîbe, Ahmed el-Hasenî. *el-Fehrese*. thk. Abdulhamid Salih Hamdân. Kahire: Dâru’l-Gadi’l-Arabi, 1990.
- İbn Acîbe, Ahmed el-Hasenî. *Tefsîru’l-fâtihati’l-kebîr*. thk. Âsım İbrahim el-Keyyâlî. Beyrût: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2006.
- İbn Manzûr, Ebû’l-Fazl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî. *Lisânü’l-Arab*. 15 Cilt. Beyrût: Dâru Sâdır, ts.
- İbnü’l-Cezerî, Ebû’l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yusuf. *en-Neşr fî’l-kirâati’l ‘aşr*. thk. Ali Muhammed Dabba. 2 Cilt. Lübnan: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, ts.
- Kara, Mustafa. “İbn Acîbe”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/294-295. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999.
- Karataş, Şuayip. *İmam Ya’kûb Kıraatinin Özellikleri ve Delilleri*. Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları, 2021.
- Karataş, Şuayip. “Kâsımî’nin Mehâsinü’t-Te’vîl İsimli Tefsirinin Mukaddimesinde Kıraat Olgusu”. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (2021), 315-337. <https://doi.org/10.33460/beuifd.910934>
- Koyuncu, Recep. *Kıraat İlmî Takrîb Usûlü*. İstanbul: Hacıveysizade İlim ve Kültür Vakfı, 2018.
- Koyuncu, Recep. “Mekki b. Ebî Tâlib’in el-Keşf ‘An Vücûhi’l-Kirâ’âti’s-Seb’ Adlı Eserine Tevcihü’l-Kirâ’at Bağlamında Bir Bakış”. *Mütefekkir* 6/12 (2019), 313-344.
- Mertoğlu, M. Suat. “Sa’lebî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/28-29. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.

- Nüveyrî, Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Muhammed. *Şerhu Tayyibneti'n-Neşr fi'l-kıraati'l-âşr*. thk. Mecdî Muhammed Sürûr Sa'd Bâslûm. Beyrût: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2002.
- Öge, Ali. *18. Yüzyıl Osmanlı Âlimlerinden Yusuf Efendizâde'nin Kıraat İlmindeki Yeri*. İstanbul: Hacıveyiszade İlim ve Kültür Vakfı, 2019.
- Selvi, Dilaver. "Ahmed İbn Acîbe el-Hasenî'nin Hayatı, Eserleri ve Tefsirindeki Metodu". *Marife Dergisi* 3 (2010), 261-281.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed. *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrahim. Kâhîre: Heyetü'l-Misriyye, 1974.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemu'l-kebîr*. thk. Hamdî b. Abdülmecîd es-Selefi. 25 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1994.
- Turan, Abdülbaki. "el-Elfiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/28-29. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- Uludağ, Süleyman. "İşârî Tefsir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/424-428. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.
- Ünal, Mehmet. "Bir Kıraat Terimi Olarak 'Hüccet'in Kavramsal Alanı ve Tarihsel Gelişimi". *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 17/1 (2004), 69-83.
- Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed b. Abdillâh. *el-Burhân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrahim. 4 Cilt. Beyrût: Dârü'l-İhyâ, 1957.

 Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

 Yazar(lar) / Author(s): Kadir Taşpınar.

 Finansman / Funding: Yazar(lar), bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul eder(ler). / The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.